

FOTO: JO GENNEZ

Koolzaad zit opnieuw in de lift

Het areaal koolzaad in Vlaanderen is volgens de voorlopige resultaten van de landbouwtelling met 70% gestegen tegenover 2009. Dat klinkt spectaculair, maar het betekent dat er ongeveer 300 ha bijkwam bij de 450 ha die in 2008 geteeld werd. In Wallonië wordt bijna 11.000 ha koolzaad verbouwd. – PATRICK DIELEMAN –

FOTO: PATRICK DIELEMAN

Gezien het areaal koolzaad in Wallonië een stuk groter is dan dat in Vlaanderen is het logisch dat je voor meer informatie over deze teelt onder de taalgrens moet zijn, meer bepaald bij APPO (*Association pour la promotion des oléoprotéagineux*) in Gembloux. Verantwoordelijke Christine Cartrysse (foto) stond er klaar om te antwoorden op al onze vragen.

APPO is een vzw die 25 jaar geleden werd opgericht naar aanleiding van heel wat proeven rond diversificatie van teelten. Dankzij de vooruitgang in de veredeling ontstonden er nieuwe kansen voor koolzaad. Zeker tussen Samber en Maas, waar de bodems minder geschikt zijn voor suikerbieten, kon de teelt van koolzaad een waardig alternatief worden. APPO heeft als opdracht de producenten te ondersteunen. Behalve de oliehoudende gewassen volgt APPO ook eiwithoudende gewassen zoals droge erwten en akkerbonen. De teelt van wintererwten is nog in een testfase, rassen worden beproefd in samenwerking met een Europees netwerk, maar er zijn er nog geen op de Belgische markt. Voorlichting via infovergaderingen en nieuwsbrieven is een belangrijke activiteit, maar de informatie is vooral geba-

seerd op het eigen onderzoek in samenwerking met Gembloux Agro-Bio Tech van de Universiteit van Luik en CRA-w. Er worden rassen-, bemestings- en plantenbeschermingsproeven opgezet. De telers kunnen lid worden en krijgen in ruil voor hun bijdrage onder meer nieuwsbrieven en waarschuwingsberichten. Met het lidgeld betaalt men gedeeltelijk de werkingskosten, maar voor de omkadering kan de organisatie rekenen op steun van het Waals gewest. APPO is gehuisvest in de gebouwen van de landbouwfaculteit van Gembloux.

Moelijk teeltjaar

“Het was een speciaal jaar”, vertelt Christine Cartrysse. “In 2009 waren de maanden augustus en september uitzonderlijk droog. Op sommige percelen had het koolzaad daarom problemen om te kiemen. Op andere percelen was er als gevolg van verschillen in vochtvoorziening een ongelijke opkomst. Toch was het gewas op de meeste plaatsen voldoende uitgegroeid voor de winter. Sommige zwaar bemeste percelen stonden zelfs te weelderig. Het is nadelig wanneer de stengel al gegroeid is voor de winter, omdat die gevoeliger

is voor de koude. De lange, strenge winter met sneeuw heeft in enkele percelen voor schade gezorgd. Dat onderstreept het belang van een goede rassenkeuze en van een optimale zaaidichtheid, zaaidatum en bemesting. De lente kwam laat dit jaar. Daardoor was de mineralisatie in de bodem kleiner. We hebben dit jaar in onze proeven en in de praktijk vastgesteld dat er minder productie was in de hawtjes wanneer geen zwavel werd bijbemest. Het was ook zeer droog en koud. De regen kwam pas eind april zodat de mineralisatie laat op gang kwam. In het begin van de bloei – die iets later was dan normaal – was het heel koud. Daardoor was er begin mei vrij weinig bijenactiviteit. Tussen 20 en 25 mei kregen we gelukkig een periode met warm weer. Toen was er veel bijenactiviteit en dat heeft de teelt dit jaar gered. Vanaf 22 juni was het heel droog en warm. Het was voor ons niet duidelijk hoe het koolzaad zich zou gedragen zonder water, want na de bloei heeft het gewas veel water nodig. Op de droogste percelen

is de oogst heel vroeg begonnen, al rond 19 juli. De eerste opbrengsten waren niet goed, later waren de rendementen beter. Wellicht kwam dit ook door de regen. Op 14 juli hebben we hier storm met zeer zware regenval gehad. Het dorsen van het koolzaad kwam nadien echt op gang, maar door de regelmatige regen zijn er nog enkele percelen waar het koolzaad nu nog op het veld staat.” (Mevrouw Cartrysse hoopte dat die ook in het drukke oogstweekend van 21 en 22 augustus zouden kunnen gedorst worden, n.v.d.r.) “Het was moeilijk om onder de 9% vocht te geraken. Als het vochtpercentage hoger ligt, moet de landbouwer droogkosten betalen. Dat er zo laat gedorst, is komt ook door de ongelijke rijping in het gewas. Vaak waren de bovenste hauwtjes al rijp terwijl de onderste nog niet afgerijpt waren.

De rendementen waren veel variabler dan vorig jaar, 2009 was dan ook een recordjaar. Er werd begonnen met minder dan 3 ton per ha, maar er waren ook rendementen tussen 4 en 5 ton, tot meer dan 5 ton per ha. Dergelijke opbrengsten had ik eind juni niet verwacht. Ook in Frankrijk waren er lagere opbrengsten door de

droogte. In Duitsland en Engeland is door het late seizoen nog niet alles gedorst.

De uitzaaiomstandigheden zullen normaal gezien beter zijn dan vorig jaar. Wel moeten er nog enorm veel percelen met wintertarwe gedorst worden, waarop nadien koolzaad moet komen.”

Nieuwe teelt

Eens de velden vrij zijn moet nu zo snel mogelijk de nieuwe teelt gezaaid worden. Het is heel fijn zaad. Om 50 tot 80 planten per m² te krijgen moet 2 tot 3 kg per ha gezaaid worden. Het zaad moet 2 tot maximum 3 cm diep liggen. Dat vraagt een fijn zaaibed, zoals bij suikerbieten. Een fijn zaaibed helpt ook om slakken schade te voorkomen. Koolzaad heeft behoefte aan stikstof, maar om winterschade te voorkomen mag het gewas niet te goed ontwikkeld de winter ingaan. Normaal gezien wordt in het najaar geen extra stikstof gegeven. Soms wordt 30 tot 40 eenheden gegeven voor de omzetting van stroresten. Proeven met mengmest op koolzaad in het voorjaar gaven vorig jaar heel goede resultaten. Op dat moment heeft het gewas veel stikstof nodig. Dat is

een techniek die ook veel toegepast wordt in Duitsland.

Rassenkeuze

Dit jaar zijn er enorm veel nieuwe variëteiten (zie tabel 1). Dat is het gevolg van het commercieel beleid van de zaadfirma's. We hebben geen eigen veredeling in België, er zijn dus geen Belgische rassen. Wanneer een variëteit erkend is in een lidstaat van de EU mag die ook in andere lidstaten gezaaid worden. Daarom bieden de firma's enorm veel rassen aan die in andere lidstaten op de rassenlijst staan. De meeste variëteiten zijn vrij jong, jonger dan 5 jaar. “APPO beveelt geen specifieke rassen aan”, vertelt Christine Cartrysse. “We bezorgen allerlei informatie, zoals de resultaten in de rassenproeven voor verschillende jaren (zie tabel 2), maar rendementen alleen zijn niet voldoende. We stellen ook lijsten samen van rassen met specifieke eigenschappen die belangrijk zijn bij de rassenkeuze, zoals kwaliteit, legergevoeligheid, ziekte tolerantie, vroegrijpheid of de hoogte van de planten.”

Binnen de rassen blijken er 3 types te bestaan die samenhangen met de evolu-

Tabel 1 Nieuwe koolzaadrassen die in 2010 voor het eerst in België gecommmercialiseerd worden - APPO

Naam	Inschrijvings jaar	Veredelaar	Mandataris	Vroegheid		Gevoeligheid voor		
				Bloei	Afrijping	legering	phoma ³	cylindrosporose
Lijnen								
Color	2008 (F)	Momont	Philip-Seeds	V	MV	Zeer weinig	Zeer weinig (I)	Weinig
Eiffel	2008 (F)	Momont	Philip-Seeds	L	L	Zeer weinig	Zeer weinig (I)	Weinig
	2009 (GB)							
ES Venus	2008 (F)	Euralis		L	MV	Weinig	Zeer weinig (I)	Weinig
Kapti CS ¹	2009 (F)	Caussade Semences	Rigaux	L	MV	Weinig	Zeer weinig (I)	
Loveli CS ¹	2007 (IT)	Caussade Semences	Rigaux					
Totem CS ¹	2008 (F, GB)	Caussade Semences	Rigaux	MV	MV	Weinig	Weinig (I)	Zeer weinig
CHL (samenstelling hybride - lijn) en CHH (samenstelling hybride - hybride)								
Chalki CS ¹	2009 (IT)	Caussade Semences	Caussade Semences					
Chrome ²	2009 (IT)	Momont	Philip-Seeds	MV	MV			
HR-gerestaureerde hybriden								
Albatros	2009 (F)	Advanta Limagrain	Limagrain Matton	MV			Zeer weinig (I)	
Cardiff	2009 (F)	Syngenta Seeds	Syngenta Seeds	MV	MV		Zeer weinig (I)	
DK Exmen	2009 (GB)	Semences Dekalb	Monsanto	V	MV			
DK Expo	2009 (F)	Semences Dekalb	Monsanto	ML			Zeer weinig (II)	
DK Expower	2010 (DE)	Semences Dekalb	Monsanto	MV	MV			
Dynastie	2009 (F)	DSV	Brichart	MV	MV		Zeer weinig (I)	
Edition	2009 (F)	DSV	SCAM	ML	ML		Zeer weinig (II)	Zeer weinig
ES Mercure	2008 (F)	Euralis		ML	ML		Zeer weinig (I)	Weinig
	2009 (PL)							
Hammer	2009 (D)	DSV	Limagrain Matton	MV	ML			
NK Alamir	2008 (F)	Syngenta Seeds	Syngenta Seeds	ML	ML	Weinig	Zeer weinig (I)	Weinig
Nodrai CS ¹	2009 (IT)	Caussade Semences	Rigaux					
PR46W15 ¹	2006 (DE)	Pioneer Hi-bred	Pioneer					
	2007 (D)							
PR46W20	2007 (DE)	Pioneer Hi-bred	Pioneer					
	2009 (D)							
Sheriff ¹	2009 (F)	NPZ Lembke	Agridis	V	MV	Zeer weinig	Weinig tot zeer weinig (I)	Weinig
	2010 (DE)		Rigaux					

V = vroeg; MV = middelvroeg; ML = middellaat; L = laat

¹ Nog niet beproefd in Belgische rassenproeven

² Mannelijk steriele hybride van Chrono met 15% MH06E9 (Hyb.) en 15% MH06E6 (Hyb.)

³ Resistentie op basis van meerdere genen (I), specifieke resistentie op basis van 1 gen (II)

tie binnen de veredeling. De L-rassen (of lijnen) zijn zaadchte klassieke variëteiten. Nadien ging men in de veredeling in de richting van hybriden, maar de eerste hybriden hadden mannelijk steriele bloemen. Om te zorgen voor bestuiving tijdens de bloei wordt aan een volume van 70% hybride zaden nog 30% zaden van 1 of 2 lijnen toegevoegd. Dit zijn de CHL- of samengestelde rassen hybride en lijnen. De HR-rassen of gerestaureerde hybride rassen zijn wel zelfbestuivend.

“We vergelijken de rassen ook qua hoogte. De lijnen waren dit jaar beduidend korter dan de HR-rassen. Daarom moet men de HR-rassen verkorten met Horizon met Ethtefon, Caramba, Moddus of Terpal, ook omdat ze meer legergevoelig zijn. In de sector is er heel wat discussie over het kiezen voor hoge of lagere variëteiten. Een nadeel van hogere variëteiten is de kans

op mechanische beschadigingen wanneer tijdens de bloei een tweede fungicidenbehandeling nodig zou zijn. Vorig jaar was er een proef legervastheid, maar dit jaar was er geen legering, zodat we uit de proeven niets konden bijleren. Bij de ziektes is phoma belangrijk. Er zijn nu variëteiten waarvan de stengels groen blijven tot aan de oogst. Zij zijn veel minder gevoelig voor phoma. Een belangrijk kenmerk is de vroegheid. Sommige jaren is men beter met vroege rassen, andere jaren met latere. Dat is afhankelijk van de weersomstandigheden tijdens de bloei. Daarom verdient het een aanbeveling te spreiden inzake vroegheid bij de rassenkeuze.”

Ook de kwaliteit wordt getest. Het gaat om het oliegehalte, het eiwitgehalte en het glucosinolatengehalte. Die laatste zijn belangrijke eigenschappen voor het schroot, dat gebruikt wordt in de veevoe-

ding. Schroot met een hoog glucosinolatengehalte heeft een scherpe smaak. De pikante smaak van mosterd – dat familie is van koolzaad – is daar ook het gevolg van. De norm voor veevoeding is minder dan 25 micromol per gram zaad aan 9% vocht. De Europese verwerkende industrie heeft al de wens uitgedrukt dat zij tegen 2013, dus voor de uitzaai in 2012, koolzaad willen met lagere gehalten. In Duitsland wordt veel koolzaad verwerkt in veevoerders en ze willen het ook gebruiken voor de varkensvoeding.

Markt

Jaar na jaar wordt er in de EU meer koolzaad verbouwd. De verplichte bijmenging voor biodiesel in verschillende landen vergroot de afzetmogelijkheden. Koolzaad moet ook in staat zijn om sojaschroot te vervangen. In Vlaanderen is de teelt niet zo'n succes omdat de landbouw er meer gericht is op een hogere toegevoegde waarde. “Koolzaad zit momenteel weer in de lift omdat de prijsvorming zeer goed is. Er is een rechtstreeks effect van de brandstofprijzen. In Europa wordt twee derde van de koolzaadolie in biodiesel verwerkt. Er is nu een verplichting tot bijmenging in veel landen. Dat betekent dat er een minimum hoeveelheid biodiesel op basis van koolzaadolie moet toegevoegd worden, ook op momenten dat koolzaadolie veel duurder is dan gasolie. In Duitsland bestaat de B100, de biodiesel 100%, maar meestal wordt er slechts een fractie bijgemengd, B5 is 5%. In Frankrijk wordt er van 5 tot 30% biodiesel bijgemengd. België streeft naar 5,75% biobrandstoffen in 2010. Vorig jaar werd hier de verplichting van 4% bijmenging ingevoerd. Voordien was de afzet door de prijsverhouding zeer moeilijk, maar de prijzen zijn ondertussen gestegen. België is totaal niet zelfvoorzienend. Alleen al Bioro, een bedrijf dat biodiesel maakt in de Gentse kanaalzone, heeft een equivalent van 120.000 ha koolzaad nodig. Dat is meer dan 10 keer het Belgische areaal. Het quotum voor defiscalisering van biodiesel dat door de Belgische regering werd toegekend bedraagt tot 2013 jaarlijks 380 miljoen l. Er is hier in België dus zeker potentieel om het areaal te verhogen”, aldus Christine Cartryse. “De evolutie van het weer tot 10 september zal bepalend zijn hoeveel daarvan volgend seizoen effectief wordt ingevuld.” ■

Wie meer informatie wil kan terecht op www.appo.be. Ook Vlaamse telers die overweg kunnen met de Franstalige informatie kunnen lid worden. Het jaarverslag 2009 en een folder met het overzicht van de gewasbeschermingsmiddelen die erkend zijn in België voor gebruik in koolzaad kunnen via de website besteld worden. Beide uitgaven kosten elk 5 euro.

Tabel 2 Relatieve opbrengst rassenproeven winterkoolzaad¹ - CRA-W-EN APPO

Variëteit ²	Type	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	Gemiddelde
Standing	CHL	102	108	107	99	99	106	105	104
Toccata	HR	104	101	105	104	103	95	104	102
Labrador ³	L	109	98	80	94	103	97	100	97
Excalibur	HR		104	107	111	104	99	102	104
Catalina	L		96	108	103	98	96	93	99
Exocet	HR			115	111	128	103	103	112
Kalif	L			100	89				94
Monalisa	HR				118	107	103	110	110
Flash	HR				104	115	106	112	109
Adriana	L				99	94	97		97
PR45DO3	HR1/2				101	79			90
Safran	HR				111		106	112	110
Limone	HR					107	106	115	109
Alessio	HR					113	100	106	106
ES Mercure	HR					97	101	105	101
Dynastie	HR						105	111	108
Hammer	HR						104	107	105
DK Exquisite	HR						99	110	105
Excel	HR						103	106	104
Artoga	HR						103	105	104
Sesame	L						104	102	103
NK Aviator	HR						100	106	103
DK Cabernet	L						98	104	101
ES Centurio	HR						102	94	98
Tommy	L						100	95	97
ES Venus	L						102	90	96
Hybrisurf	HR						95	95	95
Nieuwigheden: 1 jaar beproefd									
Chrome	CHH							110	110
Albatros	HR							106	106
Cardiff	HR							105	105
NK Alamir	HR							104	104
Edition	HR							103	103
PR46W20	HR							102	102
DK Expower	HR							101	101
DK Exmen	HR							100	100
DK Expo	HR							99	99
Color	L							96	96
Eiffel	L							86	86
Gemiddelde getuigen (kg/ha)		5.413	5.120	4.150	4.226	5.042	5.225	5.477	

¹ Relatieve opbrengst t.o.v. de getuigen: Catalina, Labrador, Standing en Toccata (2004 - 2007); Catalina, Standing en Toccata (2008 - 2009); Catalina, Alpaga, Toccata en Exocet (2010)

² Er werden nog andere rassen beproefd, enkel de variëteiten die in 2010 beschikbaar zijn op de markt werden opgenomen in deze tabel

³ Labrador, dat in 2010 niet op de markt is, werd in deze tabel opgenomen omdat het ooit een getuigenras was